

มิติแห่งการแบ่งปัน: ภาพสะท้อนชีวิตและสังคม จากโรงทานสมัยพุทธกาลสู่ตู้ปันสุขยุคโควิด 19*

DIMENSION OF GIVING: REFLECTIONS OF LIFE AND SOCIETY FROM
ALMSHOUSE IN BUDDHIST ERA AND HAPPY CABINET IN COVID 19 ERA

ธีรโชติ เกิดแก้ว

Teerachoot Kerdkaew

มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

Huachiew chalermprakiet University

E-mail: tongin2000@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอมิติแห่งการแบ่งปันในพระพุทธศาสนาโดยวิเคราะห์จากโรงทานและตู้ปันสุขที่พบสาระสำคัญ 2 มิติ คือ มิติด้านผู้ให้ การแบ่งปันเป็นวิธีฝึกจิตเพื่อลดละความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัวสู่ความเป็นอิสระของจิตที่อยู่เหนือกิเลสดังกล่าว และมิติด้านสังคม การแบ่งปันเป็นรากฐานของการอยู่ร่วมกันที่ขาดไม่ได้ เป็นการสงเคราะห์กันด้วยสิ่งของ ธรรม ความรู้ รวมถึงการช่วยเหลือ การบำเพ็ญประโยชน์ต่อกันด้วยจิตอาสาโดยไม่หวังผลตอบแทนที่เกิดจากจิตที่เปี่ยมด้วยความรัก ต้องการให้ผู้อื่นพ้นจากทุกข์ ประสบความสุข ด้านภาพสะท้อนชีวิตคือ ต้นทุนของชีวิตที่ไม่เท่าเทียมกัน ภัยคุกคามชีวิตและการเอาตัวรอด ชีวิตที่ไม่มีอะไรแน่นอน การแบ่งปันระหว่างผู้ให้ในฐานะผู้ต่อลมหายใจผู้รับในฐานะผู้ได้รับการต่อลมหายใจ และภาพสะท้อนสังคมคือ สังคมแห่งการพึ่งพาอาศัยกัน และต้นทุนทางสังคมคือน้ำใจที่ทำให้เกิดมิตรภาพที่ยิ่งใหญ่

คำสำคัญ: มิติแห่งการแบ่งปัน; โรงทาน; ตู้ปันสุข; ภาพสะท้อนชีวิตและสังคม

Abstract

This article presented the dimension of giving in Buddhism by analyzing from the almshouses and happiness sharing cabinet that was found by 2 dimensions. The first, dimension of one giver, giving is a way to practice mind to eliminate meanness and selfishness to free passions to be above the mentioned desires. The second, dimension of society, giving is an indispensable foundation of living together, It's helping with things, dharma and useful knowledge, Including helping one another by service mind without

* Received March 19, 2020; Revised April 15, 2020; Accepted June 6, 2020

hope for return from the mind that consists of love, to be free from suffering and to have happiness. It's giving happiness to others of great value. Reflections of life was found the capital of life is not equal, threats of life and survival, uncertainty of life, giving between givers as breath extenders and recipients as the person receiving the breath. And Reflections of society was society of inter-dependence and social capital are the kindness that creates great friendship.

Keywords: Dimension of Giving; Almshouse; Happy Cabinet; Reflections of Life and Society

บทนำ

คุณธรรมว่าด้วยการแบ่งปันเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ ในพระพุทธศาสนามีตัวอย่างว่าด้วยทาน 2 ประเภท คือ การให้สิ่งของต่าง ๆ ที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการดำรงอยู่ของชีวิต (อามิสทาน) และการให้ธรรม (ธรรมทาน) หมายถึง การบอก การแสดง การอธิบายธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้วให้แก่คนอื่นเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง (อง.ทก. (ไทย) 20/142/120) รวมถึงคำสอน คำแนะนำที่ถูกต้องเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ๆ เช่น พ่อแม่สอน แนะนำลูกในทางที่ถูกต้อง ครูอาจารย์สอนวิชามารยาท ระเบียบวินัยแก่ศิษย์ และการให้องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและไม่ผิดศีลธรรมด้วย ความสำคัญเรื่องการแบ่งปันทั้ง 2 ประเภทนี้ พิจารณาได้จากกรอบครัวที่เป็นรากฐานสำคัญของสังคม ถ้าหากสมาชิกในครอบครัวไม่สงเคราะห์กันด้วยอามิสทาน กรอบครัวก็จักดำรงอยู่ไม่ได้หรือหากสมาชิกในครอบครัวไม่แนะนำ สั่งสอนเรื่องดี ๆ เป็นประโยชน์ต่อกัน และไม่ห้ามปรามกันจากเรื่องที่จะทำให้ชีวิตและครอบครัวหายนะแล้วความสุข ความเจริญ ความสำเร็จ และความมั่นคงของครอบครัวก็จักเกิดขึ้นไม่ได้

ถ้าหากพิจารณาไปที่สังคมที่แต่ละคนอยู่อาศัยจนถึงสังคมโลกก็จะเห็นความจริงว่าการแบ่งปันเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพราะมนุษย์แต่ละคนมีต้นทุนไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็นด้วยตระกูล การศึกษา ความสามารถ และปัจจัยสนับสนุนชีวิต ต้นทุนเหล่านี้ทำให้มนุษย์บางส่วนมีความพร้อม ซึ่งจะพร้อมน้อยหรือมากนั้นก็ขึ้นอยู่กับต้นทุนที่แต่ละคนมีอยู่ หรือบางคนอาจมีต้นทุนมาดี แต่เมื่อเจอกับวิกฤติบางอย่างก็ทำให้เกิดความพร้อม ความขาดแคลนได้เช่นกัน กรณีวิกฤติจากโควิด 19 ที่กำลังระบาดอยู่ในขณะนี้ ทำให้คนจำนวนมากขาดแคลนปัจจัยยังชีพ เช่น อาหาร เวชภัณฑ์ และเครื่องป้องกันภัยจากโรคร้าย ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะคนยากจนหรือคนในระดับล่างเท่านั้น แต่ยังส่งกระทบถึงคนทุกระดับด้วย ดังนั้น การแบ่งปันหรือการเสียสละจึงจำเป็นยิ่งในวิกฤติเช่นนี้ เห็นได้จากผู้ที่มิได้

บริจาคสิ่งต่าง ๆ ทั้งอาหาร เงิน เวชภัณฑ์ และเครื่องมือในการรักษาเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน (อามิสทาน) รวมถึงการให้ความรู้ คำแนะนำในการป้องกันหรือการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องเพื่อไม่ให้คนในสังคมติดเชื้อโควิด 19 (ธรรมทาน)

ในช่วงวิกฤตินี้ก็คือ ตู้ปันสุข เป็นเหตุการณ์และสิ่งที่น่าสนใจ ด้วยเกิดจากจิตอันเป็นกุศลของคนที่ทนเห็นความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ที่กำลังลำบากทั้งด้านปัจจัยยังชีพและความเป็นอยู่ไม่ได้ จึงได้สร้างตู้ปันสุขที่บรรจุอาหาร เวชภัณฑ์ และสิ่งอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการยังชีพไว้ เมื่อมีคนเริ่มก็มีคนตาม กล่าวคือมีผู้ที่มีน้ำใจได้นำสิ่งของที่ตนมีมาบริจาคที่ตู้ปันสุข สะท้อนถึงมิติแห่งการทำบุญที่มีได้จำกัดเฉพาะที่วัดเท่านั้น แม้กระทั่งพระสงฆ์หรือวัดบางแห่งก็ทำตู้ปันสุขไว้ที่วัด เพื่อให้คนที่ได้รับความเดือดร้อน ขาดแคลนปัจจัยยังชีพนำสิ่งของบริจาคเหล่านั้นไปอุปโภค บริโภค แม้จะมีเรื่องดี ๆ เกิดขึ้นกับสังคมไทยในช่วงวิกฤติโควิด 19 ดังกล่าว แต่ก็ก็มีเรื่องที่น่าเศร้าใจตามมา คือ พฤติกรรมของคนบางส่วนที่เห็นแก่ตัว เอาแต่ประโยชน์ส่วนตน ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อน ความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ที่ร่วมชะตากรรมเดียวกันกับตน นำสิ่งของที่มีน้ำใจบริจาคไว้ไปบริโภค อุปโภคแต่เพียงผู้เดียว นับว่าเป็นการกระทำที่น่าละอายยิ่ง

ตู้ปันสุขมิใช่เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยนี้เท่านั้น ในอดีตสังคมไทยก็เคยมีตู้ปันสุขที่เรียกว่า “โอ่งทาน” หมายถึง ภาชนะที่บรรจุน้ำสำหรับให้คนเดินทางได้ดื่มกินยามกระหาย ที่ชาวบ้านผู้มีน้ำใจได้สร้างศาลาเล็ก ๆ ไว้หน้าบ้านของตน ติดทางเดินเพื่อให้คนที่เดินทางผ่านไปมาได้ดื่ม น้ำ โดยนำโอ่งหรือตุ่มบรรจุน้ำมาจุ่มตั้งไว้ พร้อมกับภาชนะสำหรับตักน้ำในโอ่งดื่ม นี่คือน้ำใจของคนในอดีตที่มีให้แก่กัน รวมถึงโรงทานที่องค์กรกุศลต่าง ๆ หน่วยงานของรัฐ เอกชน หรือบุคคลผู้มีน้ำใจบางคนจัดขึ้นเป็นครั้งคราวด้วย ตู้ปันสุขนี้เทียบได้กับโรงทานในสมัยพุทธกาล ต่างกันแต่เพียงโรงทานในสมัยพุทธกาลเป็นของเศรษฐี ใจบุญที่ต้องการปันความสุขให้แก่เพื่อนมนุษย์ที่ยากไร้ ขัดสนด้วยปัจจัยยังชีพ ซึ่งแสดงถึงการแบ่งปันที่เป็นหลักการแห่งการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ยากจน ขัดสน ขาดแคลนปัจจัยยังชีพให้สามารถดำรงชีพอยู่ต่อไปได้

จากความเป็นมาและความสำคัญดังกล่าว ผู้เขียนเห็นว่า ควรนำเรื่องนี้มาขยายความให้เห็นภาพสะท้อนชีวิตและสังคม ทั้งด้านปัญหาที่เกิดขึ้น ความจริงของชีวิตมนุษย์ หลักการให้ที่ถูกต้อง ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งเห็นว่า จะมีประโยชน์ในแง่ของการสร้างความเข้าใจ การเห็นความจริง และการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อไป

มิติแห่งการแบ่งปัน

ในบทความประกอบด้วยประเด็นสำคัญ 3 ประการ คือ โรงทานและตู้ปันสุข ภาพสะท้อนชีวิตและสังคม และมิติแห่งการแบ่งปันในพระพุทธศาสนาดังความสังเขปต่อไปนี้

1. โรงทานและตู้ปันสุข

หัวข้อนี้จะสะท้อนถึงต้นทุนทางสังคมที่ทำให้สังคมมนุษย์ดำรงสืบมาได้ถึงทุกวันนี้ นั่นคือ น้ำใจ ของคนในสังคมที่มีให้ต่อกัน ภาพสะท้อนต้นทุนทางสังคมนี้สื่อผ่านการให้การเสียสละ การบริจาคสิ่งต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือ บรรเทาความทุกข์ และปันความสุขให้แก่คนที่ยากไร้ ไม่มีที่พึ่ง หรือคนที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ โดยผู้เขียนขอสะท้อนผ่านโรงทาน ในสมัยพุทธกาลและตู้ปันสุขยุคโควิด 19 ดังต่อไปนี้

1.1 โรงทานสมัยพุทธกาล เหตุการณ์ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โรงทานในสมัยพุทธกาลจะเป็นของเศรษฐีหรือคหบดีผู้มีทรัพย์มหาศาล เศรษฐีโงบุญที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวพุทธ ฝ่ายชาย คือ อนาถปิณฑิกเศรษฐี ฝ่ายหญิง คือ นางวิสาขา มหาอุบาสิกาที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้เลิควาอุปาสก อุปาสกาผู้ยินดีในการถวายทาน (อง.ทุก. (ไทย) 20/249,259/31-32) มิใช่เศรษฐีโงบุญจะมีเพียงแค่ 2 คน นี้เท่านั้น ในพระพุทธศาสนายังได้กล่าวถึงเศรษฐีโงบุญไว้อีกหลายคน ซึ่งจะได้เล่าถึงเศรษฐีโงบุญกับโรงทาน บุคคล และเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องเพื่อสะท้อนภาพของชีวิตและสังคมในยุคนั้น ดังปรากฏในเรื่องพระนางสามาวดีในอรรถกถาธรรมบทภาค 2 โดยสังเขปต่อไปนี้

เศรษฐีชาวภัททวดีเป็นสหายกับโสมสเศรษฐีชาวโกสัมพี โดยที่ไม่ได้เคยพบกัน ต่อมา ภัททวดีนครเกิดอหิวาตกโรค เศรษฐีพาภรรยาและธิดาซื้อสำมา หนินมายังกรุง โกสัมพี พักอยู่นอกพระนคร รุ่งขึ้นก็ให้ธิดาเดินเข้าไปในกรุงเพื่อรับอาหารใน โรงทานของโสมสเศรษฐีมาให้พ่อกับแม่ นางไปที่โรงทานพบกับกุมภพวดีชื่อนิมิตตะ ทำหน้าที่แจกทาน ขอบอาหารสำหรับคน 3 คน...ได้อาหารมาแล้วทั้งภรรยาและธิดาแบ่งให้เศรษฐีกิน มากไป อาหารจึงไม่ย่อย ภัททวดีเศรษฐีจึงเสียชีวิตในคืนนั้น วันรุ่งขึ้น นางจึงไปขออาหารสำหรับ คน 2 คน คืนนั้น มารดาเกิดอาหารไม่ย่อย เสียชีวิตไปอีกคน วันรุ่งขึ้นเธอจึงเดินร้องไห้ไปขอ อาหารสำหรับเธอเอง นายมิตตะจำได้ คิดว่า "วันก่อนเธอรับไปสำหรับ 3 คน และ 2 คน วันนี้สำหรับคนเดียว วันก่อนๆ เธอคงโลภมา" จึงด่าว่า "หญิงถ่อยจงฉิบหาย วันนี้เธอรู้ประมาณท้อง แล้วละสิ" เธอฟังแล้วเป็นเหมือนหอกทิ่มเข้าที่อก ถามว่า "นายท่าน ทำไมพูดอย่างนี้" นายมิตตะ ก็เล่าย้อนถึงการรับอาหารของเธอ นางสามา จึงชี้แจงเรื่องทั้งหมดให้ทราบ นายมิตตะฟังแล้ว เศร้าใจร้องไห้พลางบอกว่า เธอจะเป็นลูกสาวคนโตของเรา แล้วจุมพิตที่ศีรษะ นำไปยังเรือน และ ตั้งไว้ในฐานะลูกสาวคนโต

วันหนึ่ง นางสามาได้ยินเสียงอื้ออึงในโรงทาน จึงเสนอให้บิดาทำรั้วล้อมโรงทาน ทำให้ เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่มีเสียงอื้ออึงของมนุษย์อีก ตั้งแต่นั้นมา นางสามา จึงได้ชื่อว่า "สามาวดี" โสมสเศรษฐีไม่ได้ยินเสียงอื้ออึงจากโรงทานอีก จึงถามนายมิตตะถึงวิธีที่ทำให้พวก ยากไม่ส่งเสียง นายมิตตะก็แจ้งให้ทราบว่า เป็นผลงานของลูกสาวคนโต แล้วเล่าความเป็นมาของ นางสามาวดี เศรษฐีฟังแล้วทราบว่านางสามาวดีเป็นบุตรสาวคน

เดียวของเศรษฐกิจทวยหยาผู้เป็น สหาย จึงรับเป็นบิดาของนางสาวมาดีอีกคน จัดหญิง 500 คนให้คอยรับใช้และตั้งนางไว้ในฐานะ ลูกสาวคนโต ต่อมา พระเจ้าอุเทนแห่งกรุงโกสัมพี ได้ส่งขอมมาอภิเษก สมรสให้เป็นพระอัครมเหสี (พระพุทโธมหาราช, 2522)

โรงงาน เหตุการณ์ และบุคคลที่เกี่ยวข้องตามที่ยกมา ชี้ให้เห็นว่า การแบ่งปัน (ทาน) เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ว่าด้วยการสงเคราะห์ อนุเคราะห์กันที่ทุกสังคมขาดไม่ได้ และยังสะท้อนถึงโรงงานในฐานะสถานที่ปันความสุขและบรรเทาทุกข์ให้แก่ผู้ยากไร้ ชดสน และประสบกับภัยพิบัติจากคนผู้มีน้ำใจในสังคมที่อยู่ควบคู่กับสังคมมนุษย์ตลอดมา จนถึงปัจจุบันดังตัวอย่างที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป

1.2 ตู้ปันสุข เหตุการณ์ และบุคคลที่เกี่ยวข้อง คำว่า “ตู้ปันสุข” นั้นเป็นคำที่เกิดขึ้นในช่วงการแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา (Covid 19) ที่คนกลุ่มหนึ่งได้รวมตัวกันสร้างตู้สำหรับบรรจอาหาร เวชภัณฑ์ และสิ่งจำเป็นต่อการยังชีพ เพื่อแบ่งปันจากคนที่มิให้แก่คนที่ไม่มีเพื่อบรรเทาทุกข์และปันความสุขให้แก่เพื่อนมนุษย์ที่ประสบความเดือดร้อนจากสถานการณ์โควิด 19 ซึ่งสะท้อนให้เห็นต้นทุนทางสังคม คือ “น้ำใจ” ได้อย่างดี

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศแรกที่เริ่มทำตู้ปันสุข โดย Little Free Library องค์การไม่แสวงหากำไร ผู้ติดตั้งตู้แลกเปลี่ยนหนังสือเพื่อส่งเสริมการอ่านหนังสือในหลายชุมชน ทั่วประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปรากฏการณ์โควิด ตู้หนังสือได้เปลี่ยนสถานะมาเป็นตู้ใส่อาหารและสิ่งของจำเป็นต่อการยังชีพ เพื่อให้ผู้ที่เดือดร้อน มาหยิบไปอุปโภคบริโภค ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่กลางเดือนมีนาคม 2563 จนถึงขณะนี้ ทั่วประเทศสหรัฐอเมริกามีตู้ปันสุขแล้วประมาณ 400-500 ตู้ แต่ละตู้จะติดป้ายแสดงข้อความที่น่าสนใจไว้ ขอ ยกตัวอย่างคำพูดของแอสลีย์ ฮาเมอร์ (Ashley Hamer) ที่กล่าวถึงตู้แชร์อาหารในชุมชนแห่งหนึ่งในชิคาโก รัฐอิลลินอยส์ ซึ่งมีป้ายติดข้อความไว้ว่า “เพื่อช่วยเพื่อนบ้านของเราที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตโควิด19 ห้องสมุดเล็ก ๆ แห่งนี้ถูกเปลี่ยนเป็นห้องครัวเล็ก ๆ เชิญหยิบสิ่งที่คุณต้องการไปได้ฟรี กรุณาบริจาคสิ่งที่คุณสามารถให้ได้” (PPTV Online, 2563)

จากป้ายข้อความดังกล่าวจะเห็นว่า นอกจากจะบอกให้คนที่ขาดแคลนสามารถหยิบสิ่งของที่ตนไม่มีไปรับประทานหรือใช้สอยแล้วยังเชิญชวนให้บริจาคสิ่งของของแต่ละคนสามารถบริจาคได้ เป็นการตอ่ยอดน้ำใจให้หลังไหลเพื่อต่อลมหายใจให้แก่ผู้ขาดแคลนให้ดำรงชีพอยู่ได้ สะท้อนถึงปรัชญาแห่งการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เรื่องหนึ่ง คือ “การอยู่แบบร่วมทุกข์ ร่วมสุข” ตามหลักอภัยมัญญาหรือความรักสากลในพระพุทธศาสนา (ที.ปา. (ไทย) 11/308/280)

จากรูปแบบใหม่ของการแบ่งปัน (New Normal) ได้ขยายโมเดลนี้ไปประยุกต์ใช้ทั่วโลก ประเทศไทยเองก็ได้นำมาใช้ในรูปแบบของ “ตู้ปันสุข” บางแห่งเรียกว่า “ตู้แบ่งสุข” “ตู้เติมใจให้กัน” “ตู้ปันน้ำใจ” ที่มีอยู่ในทุกจังหวัดของประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็น

เรียกดูดังกล่าวด้วยคำใดก็ตาม แต่สาระสำคัญของตัวนี้ก็คือ น้ำใจของผู้ที่ต้องการแบ่งปันสิ่งที่ดีนั้นให้กับคนที่ยากไร้ ขาดแคลนปัจจัยยังชีพ ในสถานการณ์โควิด 19

มิติแห่งการแบ่งปันจากตัวป็นสุขแสดงให้เห็นถึงน้ำใจที่เป็นต้นทุนทางสังคม ตามหลักพระพุทธศาสนาด้วย คือ เมตตาธรรมคำจุนโลก และการกระจายความสุขให้แก่คนทั่วโลกตามหลักอปปมัญญาเมตตา ความรักสากลหรือความรักที่ไร้พรมแดนในพรหมวิหารธรรม (ที.ปา. (ไทย) 11/308/280) หากนำโรงงานในสมัยพุทธกาลมาเปรียบเทียบกับตัวป็นสุขในปัจจุบัน สาระสำคัญคงไม่แตกต่างกัน อาจพูดได้ว่า ตัวป็นสุขก็คือ โรงงานเล็ก ๆ นั้นเอง

2. ภาพสะท้อนชีวิตและสังคม

โรงงานและตัวป็นสุขที่กล่าวข้างต้นมุ่งไปที่มิติแห่งการแบ่งปัน เพื่อสะท้อนความจริงเกี่ยวกับชีวิตและสังคม และความสำคัญของการแบ่งปันในฐานะเป็นคุณธรรมที่จะทำให้ทุกชีวิตอยู่รอดร่วมกันทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ดังข้อสรุปดังนี้

2.1 ภาพสะท้อนชีวิต หมายถึง เรื่องแสดงความจริงของในด้านต่าง ๆ โดยวิเคราะห์จากโรงงานและตัวป็นสุขโดยสังเขปต่อไปนี้

2.1.1 ต้นทุนของชีวิต บ่อยครั้งที่เรามักได้ยินคำพูดว่า “ต้นทุนชีวิตของแต่ละคนไม่เท่ากัน” คำพูดดังกล่าวได้สะท้อนภาพของของความยากจนของคนบางส่วน บางคนแทบไม่มีอาหารจะรับประทาน ไม่มีเสื้อผ้าดี ๆ สวมใส่ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่แร้นแค้น แต่ในขณะที่คนบางส่วนมีทุกสิ่งพร้อมสรรพ มีความสุขจากความพร้อมทางวัตถุ นี่คือการความจริงของชีวิตที่เราพบเห็นได้ทั่วไปในสังคมไทย และภาพแห่งความจริงนี้ก็มิใช่เพิ่งเกิดขึ้นในปัจจุบันเท่านั้น อย่างน้อยตัวอย่างเรื่องโรงงานที่กล่าวไว้ข้างต้นก็ได้แสดงให้เห็นว่า คนยากจน คนตกยาก ความขัดสน ขาดแคลนมีมานานแล้วในอดีต อาจกล่าวได้ว่า เรื่องเหล่านี้เป็นความจริงที่อยู่คู่กับสังคมมนุษย์ ถ้าถามว่า อะไรคือปัจจัยที่ทำให้คนมีต้นทุนแตกต่างกัน คำตอบในพระพุทธศาสนาก็คือ กรรม ตามข้อสรุปในจุฬกัมมวิงคสุตตรที่ว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน” (ม.ม. (ไทย) 14/289/350) เพื่อความกระจ่างในเรื่องนี้ขอแยกแสดงเรื่องกรรมกับชีวิตมนุษย์ไว้ 2 นัย คือ

1) กรรมในอดีตชาติ คงจะเป็นเรื่องยากที่จะทำให้ผู้อ่านทุกคนเชื่อว่าความยากจนในชาตินี้มาจากผลกรรมในอดีตชาติ เพราะไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นประจักษ์ชัดด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ แต่มีหลักฐานจากพระไตรปิฎกที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงสาเหตุของความยากจนว่า มาจากการไม่ให้อะไร ๆ แก่คนอื่นไว้ในจุฬกัมมวิงคสุตตร (ม.ม. (ไทย) 14/294/353) และผู้อ่านสามารถพิจารณาความจริงเรื่องนี้จากผลกรรมในอดีตของชาตินี้ก็ได้ เช่น คนบางคนไม่สนใจที่จะศึกษาเล่าเรียนเพื่อสร้างต้นทุนให้แก่ตนเองในวัย

เยาว์ ใช้ชีวิตเสเพล พอโตขึ้นก็ไม่มีวิชาความรู้ที่จะไปประกอบอาชีพ ส่งผลให้เขาต้องประสบกับความยากจน เป็นต้น

2) กรรมในชาติปัจจุบัน ตัวอย่างในข้อที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า คนบางส่วนที่ยากจนเพราะไม่สร้างต้นทุน เช่น วิชาความรู้ ให้แก่ชีวิต และคนบางส่วนได้ทำลายต้นทุนของชีวิตที่มีอยู่ในปัจจุบันให้พินาศไป เรื่องนี้ผู้อ่านสามารถวิเคราะห์ได้จากหลักอบายมุข 6 คือ การติดสุราและยาเสพติด การชอบเที่ยวกลางคืน การชอบเที่ยวดูการละเล่น การติดการพนัน การคบคนชั่วเป็นมิตร และการเกียจคร้านในการทำงาน (ที.ปา. (ไทย) 11/247/202) การกระทำเหล่านี้พระพุทธรเจ้าตรัสว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้ทรัพย์สินพินาศและทำให้ผู้หมกมุ่นในอบายมุขต้องพบกับความยากจน แสดงให้เห็นว่า ความยากจนไม่ได้มีสาเหตุมาจากผลกระทบในอดีตชาติเพียงอย่างเดียว แต่ส่วนใหญ่แล้ว ความยากจนมาจากผลกระทบในปัจจุบันที่ทุกคนสามารถพิสูจน์ได้

2.1.2 ภัยคุกคามชีวิตและวิธีการเอาตัวรอด เรื่องเล่าถึงโรงงานเหตุการณ์และบุคคลข้างต้นได้สะท้อนความจริงของชีวิตอีกประการหนึ่ง คือ ภัยคุกคามชีวิตทั้งโรคภัยไข้เจ็บ มนุษย์ สัตว์ร้าย ธรรมชาติ และอุบัติเหตุ ไม่มีใครหนีภัยคุกคามชีวิตเหล่านี้ได้ตามหลักของโลกธรรม เรื่องธรรมดาที่มนุษย์จะต้องประสบทั้งเรื่องที่น่าปรารถนาและไม่น่าปรารถนา (อง.อภฺรฺก. (ไทย) 23/6/204-206) จากตัวอย่างที่กล่าวข้างต้นก็คือ การประสบกับอหิวาตกโรค จัดอยู่ในโลกธรรมชื่อว่า ทุกข์ และวิธีการเอาตัวรอดจากภัยคุกคามดังกล่าวด้วยการทิ้งบ้านเรือน หนีไปอยู่ที่อื่น เพื่อให้รอดพ้นความตาย คล้ายกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชาวเมืองลำพูนในสมัยของพญาจุลราช พ.ศ. 1590 จากโรคระบาด ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก คนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้พากันหนีโรคระบาดไปอาศัยอยู่ที่เมืองสุธรรมาวดี (เมืองสะเทิม ประเทศรามัญในอดีต) (สงวน โชติสุขรัตน์, 2553)

การแพร่ระบาดของโรคในอดีตดังกล่าวจนถึงการแพร่ระบาดของโควิด 19 ในปัจจุบันล้วนเป็นภัยคุกคามชีวิตที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่ได้ สะท้อนถึงธรรมชาติของชีวิตมนุษย์ที่ต้องไปเป็นตามกฎธรรมชาติ คือ แก่ เจ็บ ตาย แต่เราสามารถถอยระยะจากความจริงเรื่องนี้ได้ คือ การดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท ระมัดระวัง ป้องกันตัวเองให้มากขึ้น เพราะเราไม่ทราบว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นกับชีวิตในวันข้างหน้าบ้าง ผู้ที่เตรียมพร้อมอยู่เสมอจะมีโอกาสรอดสูง ตรงกันข้ามกับผู้ที่ประมาทก็มีโอกาสสูงที่จะได้รับอันตรายที่ไม่อาจคาดเดาได้เช่นกัน โดยยึดพุทธดำรัสที่ว่า “ความประมาทเป็นหนทางแห่งความตาย คนผู้ไม่ประมาทย่อมไม่ตาย คนที่ประมาทก็เหมือนคนที่ตายแล้ว” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/21/31) เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาทในทุกด้าน

2.1.3 ชีวิตไม่มีอะไรแน่นอน ภาพสะท้อนความจริงข้อนี้พิจารณาได้จากครอบครัวของภททวดีเศรษฐีที่เคยมั่งคั่งด้วยทรัพย์สินจำนวนมาก แต่พอเกิดวิกฤติจาก

โรคระบาด เงินทอง ทรัพย์สินก็ไม่ได้มีประโยชน์อะไร ? จำต้องละถิ่นฐานหนีไปอยู่ที่อื่นเพื่อเอาชีวิตรอด ในที่สุดก็ต้องไปขออาหารคนอื่นยังชีพ หากหันกลับมาดูเหตุการณ์ในช่วงการระบาดของโควิด 19 ก็ไม่ต่างกันนัก บางคนเคยมีงานทำ มีห้องอยู่อาศัย มีปัจจัยยังชีพที่ทำให้ชีวิตดำเนินไปได้ กลับต้องมาตกงาน ถูกเลิกจ้าง ไม่มีเงินค่าเช่าห้อง ไม่มีเงินซื้ออาหารและปัจจัยยังชีพ นี่คือตัวอย่างของชีวิตที่ไม่มีอะไรแน่นอน มีแล้วกลับยากจน มีงานแล้วกลับตกงานตามหลักโลกธรรมชื่อว่า เสื่อมลาภ เสื่อมยศ(อง.อรรถ. (ไทย) 23/6/204-206) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ตำแหน่ง หน้าที่การงานที่เคยได้มาหรือมีหมดไป และยังสะท้อนถึงความไม่แน่นอนของสรรพสิ่งตามหลักไตรลักษณ์ที่ว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป (ขุ.ธ. (ไทย) 25/277-279/118) ประโยชน์ที่จะได้จากการเรียนรู้เรื่องนี้ก็คือ ความไม่ประมาทในการเตรียมความพร้อมด้วยการสร้างต้นทุนให้แก่ชีวิตในทุกด้าน เพราะเราไม่ทราบว่า ชีวิตของเราจะเจอกับวิกฤติใดบ้างในอนาคตข้างหน้า

2.1.4 มนุษย์กับการแบ่งปัน ความจริงเรื่องนี้จะวิเคราะห์ไปที่มนุษย์และธรรมชาติของชีวิตตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาผ่านบุคคลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อหลักของบทความ คือ ผู้ให้ กับผู้รับ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความจริงและสามารถโยงเข้ากับเรื่องปัจจุบันได้ ดังต่อไปนี้

1) ผู้ให้ : ผู้ต่อลมหายใจผู้ยากไร้ ไม่ว่าสังคมมนุษย์จะเผชิญกับวิกฤติใดก็ตาม แต่วิกฤติเหล่านั้นไม่ได้ทำให้ต้นทุนทางสังคม คือ น้ำใจ ต่อเพื่อนร่วมสังคมหายไป เรายังเห็นน้ำใจของคนไทยจำนวนมากหลังโหลช่วยเหลือกันทุกครั้งที่เกิดเหตุการณ์ไม่ปกติขึ้นในสังคมไทย หากเราวิเคราะห์ผู้ให้ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาจะพบลักษณะของผู้ให้หลายประเภท แต่หัวข้อนี้ขอกล่าวไว้เป็นกรณีศึกษาเพียง 3 ประเภท ตามนัยที่พระสิริมงคลจารย์ (2524) กล่าวไว้ คือ (1) **ทาสทาน** หมายถึง ผู้ให้สิ่งที่ด้อยกว่าสิ่งที่ตนบริโภค ให้สิ่งเก่า ๆ หรือที่ใช้แล้วแก่คนอื่น ส่วนตนบริโภคแต่สิ่งที่ดี ๆ ถ้าวิเคราะห์ผู้ให้ประเภทนี้จะเห็นธรรมชาติของจิตผู้ให้ว่า ยังตกเป็นทาสของความตระหนี่ ความหวงแหน ความเห็นแก่ตัวอยู่ ยังไม่เป็นอิสระจากกิเลส การให้ในลักษณะนี้ แม้ว่าจะมีคุณน้อยต่อผู้ให้ แต่ในแง่ของการปันสุขก็ยังถือว่า สร้างความสุขให้แก่ผู้รับได้ในระดับหนึ่ง แต่ไม่มาก เมื่อเทียบกับความสุขของผู้รับที่ได้สิ่งใหม่ ๆ สิ่งที่ดี มีคุณภาพ (2) **สหายทาน** หมายถึง ผู้ให้สิ่งที่เสมอกันกับสิ่งที่ตนใช้ เป็นการให้ที่ยกระดับจิตขึ้นมาอีกระดับหนึ่งที่สูงกว่าระดับแรก เนื่องจากให้สิ่งที่ตนใช้ตามปกติทั้งดีและไม่ดี ที่กล่าวว่าสูงขึ้นกว่าระดับแรก เนื่องจากผู้ให้สามารถยกระดับจิตของตนให้อยู่เหนือความตระหนี่ ความหวงแหน ความเห็นแก่ตัวได้ (3) **สามีทาน** หมายถึง ผู้ให้สิ่งที่ประณีตแก่ผู้อื่น เป็นการให้ที่ยกระดับจิตให้อยู่เหนือกิเลส เป็นอิสระจาก ความตระหนี่ ความหวงแหน ความเห็นแก่ตัวได้ การให้ลักษณะนี้จัดเป็นการให้ในอุดมคติของพระพุทธศาสนา

ถ้าวิเคราะห์จากผู้ให้ทั้ง 3 ประเภท ข้างต้นจะเห็นวัตถุประสงค์สำคัญของการให้ในฐานะหลักธรรมที่ขจัดกิเลส คือ ความตระหนี่ ความหวงแหน ความเห็นแก่ตัวที่เป็นสัญญาตณญาณพื้นฐานของจิตมนุษย์ แต่สำหรับผู้ฝึกจิตด้วยการให้หรือการเสียสละจนเป็นสมาธิทานอย่างสมบูรณ์แล้วจะให้แต่สิ่งที่ดีแก่ผู้อื่น ให้ด้วยความปลอ่ยวาง ไม่หวังผลตอบแทน แต่มุ่งเพื่อให้เกิดความสุขแก่ผู้อื่นเป็นที่ตั้ง นี่คือหลักการป็นสุขในพระพุทธศาสนา ผู้อ่านสามารถศึกษาหลักการให้แบบสมาธิทานได้ในสัปบุริสทานสูตรที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า คนดีหรือสัตบุรุษจะให้ด้วยปัญญาในสิ่งต่อไปนี้ คือ ให้สิ่งที่สะอาด ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ ให้สิ่งที่ประณีต ให้ตามกาลเวลาที่เหมาะสม ให้สิ่งที่สมควรแก่ผู้รับ เลือกให้แก่คนที่ดี มีศีลธรรม ให้เป็นประจำ กำลังให้ก็ทำจิตให้ผ่องใส ครั้นให้แล้วก็ดีใจ และตอนท้ายของพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงสรุปถึงคุณสมบัติของสัตบุรุษผู้ให้ทานไว้ 3 ประการ คือ มีปัญญา มีศรัทธา และมีใจเสียสละ (อง.อฏฐก. (ไทย) 23/37/296-297)

ถ้านำลักษณะการให้ในสัปบุริสทานมาโยงเข้ากับผู้ให้ในสถานการณ์โควิด 19 ก็จะพบว่า ผู้ที่มีน้ำใจทุกคนจะนำสิ่งที่ดีที่สุดในตนมีตามฐานะหรือศักยภาพของตนมาบริจาคทั้งสิ้น และที่สำคัญการให้นั้นเกิดจากเมตตาจิต ปราปรณาจะให้ผู้ได้รับความเดือดร้อนจากโควิด 19 พ้นจากความทุกข์ มีความสุขทั้งนั้น ตรงตามลักษณะการให้ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในสัปบุริสทานสูตร 5 ประการ คือ ให้ด้วยศรัทธา ให้ด้วยความเคารพ ให้ตามกาลเวลาอันควร ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ และให้โดยไม่กระทบตนและผู้อื่น (อง.ปญจก. (ไทย) 22/148/244-245) และตรงกับลักษณะของการให้ที่ถูกต้องในสัปบุริสทานสูตรอีก 5 ประการ คือ ให้โดยเคารพ ให้ด้วยความอ่อนน้อม ให้ด้วยมือตนเอง ให้ของที่ไม่เป็นเดน และเห็นผลที่จะพึงมาถึงจึงให้ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/147/244) ผู้ให้ตามลักษณะที่กล่าวได้ชื่อว่า “สมาธิทาน” เพราะสามารถยกระดับจิตให้อยู่เหนือกิเลสได้

2) ผู้รับ : ผู้ได้รับการต่อลมหายใจ เนื่องจากเขาไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในขณะนั้น จำเป็นต้องพึ่งคนอื่นยังชีพ ไม่ว่าจะด้วยความขาดแคลนโดยฐานะ ความจำเป็นหรือสถานการณ์บางอย่างบีบคั้นก็ตาม ขอวิเคราะห์ไปที่ผู้รับปัจจัยยังชีพจากตู้ปันสุขเพื่อสะท้อนถึงประเภทผู้รับตามพฤติกรรมจากหลักการทางพระพุทธศาสนาที่จำแนกได้ 2 ประเภท คือ (1) ผู้รับที่ดี เรียกว่า “สัตบุรุษ” ผู้รับที่มีศีลธรรม เป็นกัลยาณชน ภาพสะท้อนจากตัวผู้รับประเภทนี้ก็คือ การรู้จักประมาณ ไม่โลภมาก ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว เห็นแก่ผู้อื่นและส่วนรวม (2) ผู้รับที่ไม่ดี เรียกว่า “อสัตบุรุษ” ผู้รับที่ขาดธรรม โลภมาก เห็นแก่ตัว คำนึงแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไม่คำนึงถึงความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์ ภาพที่เราเห็นตรงกันข้ามกับตัวอย่างของเด็กชายที่เก็บผักมาแลกกับสิ่งของในตู้ปันสุขก็คือ มีบางคนนำถุงมาใส่สิ่งของในตู้ปันสุขไปจนหมด บางคนนำสิ่งของในตู้ปันสุขที่ผู้มีน้ำใจบริจาคไว้ไปขายก็มี พฤติกรรมเช่นนี้ตามทัศนะพระพุทธศาสนาเห็นว่าเป็นพฤติกรรมของคนที่ไม่ดี ขาด

ธรรม คือ เมตตา กรุณา ไม่รัก ไม่สงสารเพื่อนมนุษย์ผู้ร่วมชะตากรรมเดียวกับตนที่ได้รับ
ความเดือดร้อน ขาดแคลนอาหาร และปัจจัยยังชีพจากสถานการณ์โควิด 19 ขาดหลักโภชนา
เน มัตตัญญูตา ความเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค (อง.ตัก. (ไทย) 20/16/159)

2.2 ภาพสะท้อนสังคม จากโรงงานในสมัยพุทธกาลและตู้ปันสุขใน
สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ขอนำเสนอไว้เป็นแนวทางการศึกษา 2 เรื่อง คือ

2.2.1 สังคมแห่งการพึ่งพาอาศัยกัน ทุกสังคมโลกทั้งในอดีตและปัจจุบัน
จะมีภาพแห่งความจริงที่ปรากฏให้เห็นคู่กันหลายเรื่อง เช่น คนยากจนกับคนมั่งมี คนที่มี
โอกาสกับคนที่ขาดโอกาส สังเกตได้จากคำศัพท์บาลีที่แสดงถึงบุคคลที่ยากไร้ในสังคม
อินเดียโบราณ เช่น ทลิตตะ คนยากจน ยาก คนขอทาน วนิพก คนเร่ร่อน อนาถา คนไร้ที่
พึ่ง ทุกคณะ คนตกทุกข์ได้ยาก คำเหล่านี้บางครั้งถูกนำมาเรียกคนยากไร้ในสังคมไทย เช่น
ยากจน วนิพก อนาถา แม้ประเทศที่ประกาศว่าเป็นประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างเช่น
สหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่นก็ยังพบว่า มีคนยากจนอยู่ และถ้าย้อนกลับไปดูตัวอย่างโรงงานใน
สมัยพุทธกาลข้างต้นก็จะพบว่า คนไม่มีที่พึ่ง คนยากจน คนเดินทางที่ไม่มีเสบียงพากันมา
ขออาหารที่โรงงานของโฆสกะเศรษฐีในแต่ละวันจำนวนมาก ไม่ผิดอะไรกับในสถานการณ์
ช่วงโควิด 19 ระบาด คนจำนวนมากที่ขาดแคลนปัจจัยยังชีพก็มารับของที่ตู้ปันสุขเช่นกัน
เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนยากจน คนที่ขาดแคลน ปัจจัยยังชีพ
กับคนที่ร่ำรวย คนที่มีมากหรือคนที่พอมิ แต่มีน้ำใจ คำนึงความลำบากของผู้ร่วมสังคม
เดียวกัน ถ้านำหลักสังคหวัตถุธรรม (ที.ปา. (ไทย) 11/210/170-171) ในพระพุทธศาสนา
มาวิเคราะห์จะเห็นภาพแห่งความจริงเรื่องนี้ชัดเจนยิ่งขึ้นตามองค์ประกอบขององค์ธรรมข้อ
นี้ 4 ประการ คือ **ทาน** การให้แบ่งปันทั้งในรูปวัตถุสิ่งของ เงิน ปัจจัยยังชีพ เวชภัณฑ์ และ
เครื่องมือป้องกันรักษาโรค (อามิสทาน) การให้ความรู้ การแนะนำกันในการป้องกันตัวจาก
โควิด 19 (ธรรมทาน) **เปยยวัชชะ** การพูดจาดีต่อกัน พูดให้กำลังใจซึ่งกันและกันโดยเฉพาะ
การให้กำลังใจกับแพทย์ พยาบาล และเจ้าหน้าที่ที่ช่วยกันรักษา ป้องกันการแพร่ระบาด
ของโรค **อตถจริยา** การบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือกันกันในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยจิตอาสา
สมานัตตตา การวางตนได้เสมอต้นเสมอปลาย ไม่ถือยศตำแหน่ง ภาพที่น่าประทับใจในข้อ
นี้เห็นได้จากผู้ว่าราชการจังหวัดเลยที่ออกช่วยเหลือชาวบ้าน พูดคุย พบปะกับชาวบ้านโดย
ไม่ถือยศ ตำแหน่ง นำสิ่งของที่ตนมีหรือซื้อมาจากตลาดไปแบ่งปันให้กับคนที่ไม่มี นี่คือภาพ
ที่สะท้อนถึงการพึ่งพาอาศัยกันของคนในสังคม

2.2.2 ต้นทุนทางสังคม มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยกัน ไม่อาจดำรงชีพอยู่
เพียงลำพังโดยไม่อาศัยคนอื่นได้ ต้นทุนทางสังคมที่เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่งที่ทำให้
สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้ นั่นก็คือ **น้ำใจ** ซึ่งสะท้อนให้เห็นความจริงของทุกสังคมตั้งแต่ใน
อดีตจนถึงปัจจุบันว่า น้ำใจไม่เคยเหือดแห้งไปจากใจคนส่วนใหญ่ ผู้ยากไร้ ขัดสน ประสบ

ภัยพิบัติ ตกยาก ไร้ที่พึ่งได้รับการช่วยเหลือจากคนในสังคมที่มีน้ำใจ ทำให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ดังนั้น น้ำใจจึงถือว่าเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญยิ่ง เห็นได้จากนักวิชาการไทย เช่น วรรณา ประยุกต์วงศ์ (2550) ได้กล่าวถึงน้ำใจที่เป็นต้นทุนทางสังคมไทยที่แสดงออกมาด้วยการให้ การบริจาค และการช่วยเหลือกันในรูปแบบต่าง ๆ

ถ้าวิเคราะห์โรงงานในสมัยพุทธกาลและตู้ปันสุขในปัจจุบันจะเห็นต้นทุนทางสังคมกล่าวคือน้ำใจของคนที่มีระดับเศรษฐกิจหรือคหบดีผู้มั่งคั่งในสมัยพุทธกาลจนถึงบุคคลทั่วไปที่มีน้ำใจต่อผู้ยากไร้ ผู้ได้รับความเดือดร้อน แม้จะเป็นการบริจาดน้อยหรือมากก็ตามก็ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้ชีวิตและสังคมอยู่ได้ กล่าวโดยสรุป การให้ การแบ่งปัน หรือการเสียสละเกิดจากพื้นฐานของจิตที่เป็นกุศลตามนัยแห่งสัปปริสทานสูตรที่ชื่อว่า มีจิตอนุเคราะห์ให้ทานหรือให้เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/148/245) กล่าวคือให้ด้วยเมตตาธรรม ความรัก ความปรารถนาดีอยากให้เพื่อนร่วมโลกพ้นจากทุกข์ ทุรณา ความสงสาร ไม่อาจทนนิ่งเฉยต่อความทุกข์ยาก ลำบากของเพื่อนมนุษย์ได้ต้องรีบเข้าไปช่วยเหลือทั้งทางกาย เช่น นำสิ่งของหรือปัจจัยยังชีพไปให้ (เมตตากายกรรม) การพูดปลอบใจ ให้กำลังใจ การแนะนำเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและการป้องกันรักษาให้พ้นจากโรคร้าย (เมตตาวาจกรรม) และคิดหาทางช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่กำลังได้รับความเดือดร้อนจากโควิด 19 (เมตตาคามกรรม) อันเป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้สำหรับการสงเคราะห์ อนุเคราะห์ตามสารณียธรรม (ที.ปา. (ไทย) 11/ 323/321) ซึ่งสะท้อนให้เห็นภาพรวมของทานหรือการแบ่งปันว่า จะช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันด้วยน้ำใจ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ สามัคคีกัน ไม่มีใครเพิกเฉยต่อความทุกข์ยากของเพื่อนร่วมสังคม เมื่อเกิดวิกฤติใด ๆ ขึ้นก็สามารถก้าวผ่านวิกฤตินั้น ๆ ไปด้วยกันได้อย่างดี โดยไม่มีใครถูกทอดทิ้งให้เผชิญวิกฤติแต่เพียงลำพัง นี่คือภาพแห่งสังคมที่อุดมด้วยน้ำใจ

3. มิติแห่งการปันในพระพุทธศาสนา

หัวข้อนี้จะกล่าวถึงสาระสำคัญของการแบ่งปันในพระพุทธศาสนาภายใต้หลักการของหลักคำสอนเรื่องทานและเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยสรุปใน 2 ประเด็น คือ

3.1 หลักคำสอนที่ว่าด้วยการปันสุข พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการแบ่งปันหรือการปันสุขในฐานะหลักผดุงสังคมให้ดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความจริงเรื่องนี้ขอยกตัวอย่างหลักคำสอนเรื่องทานและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อนี้ไว้ 4 ประการ คือ

3.1.1 ทาน การให้ถือว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานของชีวิตและสังคม ในด้านชีวิต หลักธรรมข้อนี้เป็นหลักสำหรับฝึกจิตเพื่อขจัดสัญชาตญาณ คือ ความตระหนี่ ความหวงแหน ความเห็นแก่ตัว รวมถึงความโลภ อยากได้ฝ่ายเดียว ไม่อยากให้สิ่งใด ๆ แก่คนอื่น เรื่องนี้ปรากฏอยู่ในคำสอนเรื่องอนุปปกัปปกา หมายถึง ถ้อยคำที่แสดงหัวข้อธรรมที่ลุ่มลึกไปตามลำดับ มี 5 ประการ คือ ทาน ศีล สวรรค์ โทษของกาม และผลดีของการออกจากกาม

(วิมहा. (ไทย) 4/26/ 22) ทานเป็นบารมีข้อหนึ่งที่จะทำให้ผู้บำเพ็ญจนบริบูรณ์บรรลุความเป็นบุคคลผู้สูงสุด คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พุทธสาวก และทานเป็นปัจจัยที่ทำให้ชีวิตเจริญงอกงามด้วยความดีตามนัยแห่งมงคลสูตร (ขุ.ขุ. (บาลี) 25/7/4) **ในด้านสังคม** ทานจะอยู่ในหมวดธรรมที่ผดุงสังคมให้ดำรงอยู่ได้หลายหมวด เช่น สัปบุริสบัญญัติ 3 ทาน ในฐานะข้อบัญญัติที่คนดีบัญญัติว่าเป็นเรื่องที่ดีงาม (อง.ติก. (ไทย) 20/45/207) ทานในฐานะหลักการสงเคราะห์กัน ที่เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 (ที.ปา. (ไทย) 11/210/170-171) และ ทานในฐานะคุณสมบัติของผู้ปกครองที่ดี คือ ผู้ที่เสียสละ ช่วยเหลือประชาชนที่อยู่ในทศพิธราชธรรม 10 ประการ (ขุ.ชา. (ไทย) 28/176/112)

จากตัวอย่างหมวดธรรมที่ว่าด้วยทานที่กล่าวข้างต้นแสดงถึงความสำคัญของทานในฐานะหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้ชีวิตและสังคมดำรงอยู่ได้ เรื่องนี้วิเคราะห์สรุปจากทาน 2 ประเภท คือ การให้วัตถุสิ่งของ (อามิสทาน) และการให้ธรรม (ธรรมทาน) ด้วยการบอก การแสดง การอธิบายธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว (ธัมมเทศนามัย) รวมถึงองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตของผู้ฟังด้วย หากขาดเรื่องเหล่านี้ มนุษย์และสังคมมนุษย์จะดำรงอยู่ไม่ได้เลย

3.1.2 จาคะหรือปริจจาคะ (ปริจาค) จาคะ หมายถึง การเสียสละ และ ปริจจาคะ หมายถึง การบริจาค หลักคำสอนเรื่องนี้ปรากฏในหลักธรรมหลายข้อ เช่น จาคะในฐานะธรรมสำหรับฝึกเพื่อละอกุศลของจิต คือ ความโลภ เรียกว่า กุศลมูล รากเหง้าของการทำความดีชื่อว่า โอโลกะ (ที.ปา. 11/305/259) จาคะในฐานะธรรมของผู้ครองเรือนสามภรรยาเสียสละให้แก่กันทั้งวัตถุสิ่งของและความไม่ดี พร้อมทั้งจะช่วยเหลือกันตลอดเวลา ไม่ใจแคบ เอาแต่ใจตัวเอง (ส.ส. (ไทย) 15/246/354) จาคะในฐานะธรรมที่นำชีวิตและสังคมไปสู่ความเจริญที่เรียกว่า “อริยวัชฒิ” คือ การเสียสละ มีน้ำใจช่วยเหลือ พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือกับผู้อื่นและสังคมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ ไม่เอาแต่ผลประโยชน์ส่วนตัว (อง.ปญจก. (ไทย) 22/40/62) และจาคะในฐานะทรัพย์ภายในอันประเสริฐข้อที่ทำให้ผู้มีจาคะเป็นผู้ประเสริฐตามไปด้วย (ที.ปา. (ไทย) 11/330/331)

3.1.3 อตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม (จิตอาสา) เป็นคำสอนอีกข้อหนึ่งที่แสดงถึงความมีน้ำใจต่อผู้อื่นด้วยการช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมด้วยกาย หลักธรรมข้อนี้ปรากฏอยู่ในสังคหวัตถุธรรม 4 ในฐานะหลักธรรมที่ว่าด้วยการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน (ที.ปา. (ไทย) 11/ 210/170-171)

3.1.4 เวยยาวัจจะ การชวนช่วยช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม (จิตอาสา) ในบุญกิริยาวัตถุ 10 ข้อว่า เวยยาวัจจมัย หมายถึง บุญหรือความดีที่เกิดจากการชวนช่วยช่วยเหลือเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นและสังคม (ที.อ. (บาลี) 3/246)

จากหลักธรรมที่ว่าด้วยความมีน้ำใจที่เป็นต้นทุนทางสังคมที่กล่าวข้างต้น แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับหลักธรรมเรื่องนี้อย่างมากโดยสื่อผ่านหลักคำสอนเรื่องทาน จาคะ ปริจจาคะ อตถจริยา และเวยาวัจจะ สะท้อนให้เห็นว่า การหยิบน้ำใจเพื่อปันสุขให้แก่คนอื่นสามารถทำได้ด้วยการเสียสละสิ่งของ ธรรม ความรู้ที่เป็นประโยชน์ การช่วยเหลือในรูปแบบอื่น ๆ ด้วยกาย วาจา ใจ และยังสะท้อนถึงหลักธรรมเหล่านี้ว่าเป็นหลักพัฒนาชีวิตตั้งแต่ระดับพื้นฐาน คือ การลดละอำนาจใฝ่ต่ำ ได้แก่ ความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความหวงแหนจนถึงเป็นบาปมีธรรมที่ทำให้บุคคลผู้บำเพ็ญทานอย่างบริบูรณ์บรรลุธรรมในระดับสูงสุดได้

3.2 หลักการสำคัญของการปันสุข

สาระสำคัญที่กล่าวในหัวข้อที่ผ่านมาให้ข้อสรุปว่า การให้ถือว่าเป็นการต่อลมหายใจให้แก่ผู้รับและทำให้สังคมมนุษย์ดำรงอยู่ได้ เพื่อให้ผู้อ่านทราบถึงหลักการแบ่งปันสุขและปฏิบัติได้ถูกต้อง จึงขอสรุปถึงวิธีปฏิบัติตามนัยแห่งอรรถกถาขุททกนิกาย (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 22/37/486) ภายใต้หลักการที่ว่า “ทานสมบัติ” 3 ประการ คือ

3.2.1 จิตตสมบัติ หมายถึง ความสมบูรณ์ของจิตของผู้ให้ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในทานสูตร (อง.ปญจก. (ไทย) 22/37/486) 3 ประการ คือ ก่อนให้ผู้ให้ต้องมีใจดี หมายถึง ให้ด้วยจิตที่ประกอบด้วยเมตตา มุ่งหวังให้ผู้รับพ้นจากทุกข์ ขณะที่ให้จิตต้องผ่องใส และหลังให้เสร็จแล้วจิตต้องเบิกบาน สุขใจจึงจะถือว่า ทานที่ให้ให้มีผล

3.2.2 เขตตสมบัติ หมายถึง ความสมบูรณ์ของผู้รับ คือ ผู้รับต้องเป็นผู้ประพฤดี ปฏิบัติชอบ เป็นคนที่มีศีลธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในทานสูตรโดยมุ่งไปที่สมณะผู้ปฏิบัติเพื่อขจัดกิเลสเป็นหลัก เช่น พระอริยสงฆ์ในบทธวดสรเรณูสังฆคณ 4 ประเภท ได้แก่ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นเนืองนาบุญของชาวโลก (ม.มู. (ไทย) 12/74/66) แต่ถ้าเป็นบุคคลทั่วไปในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ก็ต้องเป็นคนดี มีศีลธรรมที่ได้รับความเดือดร้อนจากวิกฤติจริง ๆ แต่ในกรณีที่เรไม่สามารถถ่วงน้ำหนักได้ว่าใครเป็นคนดี มีศีลธรรมหรือไม่ ก็ขอให้ยึดหลักการให้แบบเดียวกับการถวายสังฆทานแก่พระสงฆ์ คือ การให้กับผู้ที่เดือดร้อนทุกคนโดยไม่เจาะจงตัวผู้รับและไม่หวังผลตอบแทนตามหลักอภัยมัญญาเมตตา ความรัก ความปรารถนาดีต้องการให้ทุกชีวิตพ้นจากความทุกข์ มีความสุข

3.2.3 ไทยธรรมสมบัติ หมายถึง ความสมบูรณ์ของสิ่งของที่เราจะให้ คือ สิ่งนั้นต้องเป็นสิ่งที่ดี มีประโยชน์ต่อผู้รับตามหลักสามทาน และเป็นสิ่งที่เราได้มาด้วยความบริสุทธิ์ ชอบธรรม ไม่ผิดศีลธรรมและกฎหมาย จึงจะถือว่า ทานที่เราให้มีผลสมบูรณ์

จากสาระสำคัญที่แสดงมาสรุปได้ว่า หลักการปันสุขให้ผู้อื่นในพระพุทธศาสนานั้นสามารถทำได้ทั้งการให้ การเสียสละ การบริจาค การบำเพ็ญประโยชน์ และการชวนชวายเป็น

ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่เรียกว่า จิตอาสาในปัจจุบัน และการที่จะทำให้การปันความสุขเกิดผลมาก **ประการแรก** ผู้ให้จะต้องดูความพร้อมของจิตของตนว่า ประสงค์จะให้หรือช่วยเหลือผู้อื่นด้วยจิตเมตตาอย่างแท้จริงหรือไม่ ไม่ใช่ให้เพราะหวังชื่อเสียงหรือค้ายกย่องชื่นชม **ประการที่สอง** ต้องพิจารณาตัวผู้รับว่าสมควรให้ความช่วยเหลือ สงเคราะห์อนุเคราะห์หรือไม่ เพราะถ้าไม่พิจารณาให้รอบคอบอาจไปสังเคราะห์คนที่ไม่ดี เช่น คนฉกฉวยโอกาส เห็นแก่ตัวก็ได้ และ**ประการสุดท้าย** ให้พิจารณาสิ่งที่เราจะนำไปให้หรือช่วยเหลือผู้อื่นว่าเป็นสิ่งที่ดี ใช้ประโยชน์ได้จริง มีความจำเป็นต่อผู้รับหรือไม่ เรื่องที่สำคัญยิ่งก็คือ สิ่งเหล่านั้นต้องเป็นสิ่งที่เราหามาได้โดยชอบธรรม ไม่ผิดศีลธรรมและกฎหมายตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ในสาธุสูตรว่า “ทานที่บุคคลเลือกให้ พระสุคต (พระพุทธเจ้า) ทรงสรรเสริญแล้ว” (ส.ส. (ไทย) 15/33/41) ซึ่งหลักการแบ่งปันโดยสรุปทั้ง 2 ข้อจะช่วยให้เห็นความสำคัญของการให้ในพระพุทธศาสนา คุณธรรมที่ผดุงชีวิตและสังคมให้ดำรงอยู่ได้อย่างสันติสุขตามหลักสังคหวัตถุธรรม 4 (ที.ปา. (ไทย) 11/210/ 170-171) เป็นสังคมแห่งการช่วยเหลือ เอื้ออาทรด้วยน้ำใจหรือเมตตาธรรม

สรุป

จากสาระสำคัญที่นำเสนอมาทั้งหมดขอสรุปในภาพรวมของมิติแห่งการแบ่งปันที่วิเคราะห์จากโรงทานและตูปันสุขไว้ 3 ประการ คือ

1. หลักการแบ่งปันเชิงพุทธ ถ้ามองในแง่ของผู้ให้จัดเป็นวิธีฝึกจิตเพื่อละสัญญาตญาณแห่งอัตตา คือ ความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความหวงแหนสู่ความสมบูรณ์แห่งจิตที่อยู่เหนือกิเลสเหล่านี้ แต่ถ้ามองในแง่สังคมจะเป็นหลักการสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ทั้งวัตถุสิ่งของ หลักธรรม องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ รวมถึงการชวนช่วย ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ต่อกันในรูปแบบต่าง ๆ ด้วยจิตอาสาโดยไม่หวังผลตอบแทนที่เกิดจากจิตเมตตา ปราปรณาให้ผู้ประสบภัยพ้นจากทุกข์ ประสบกับความสุขอันเป็นการแบ่งปันความสุขให้แก่คนอื่นที่มีค่ายิ่ง

2. การแบ่งปันหรือการมีน้ำใจให้แก่กัน คือ ต้นทุนทางสังคมที่สำคัญยิ่ง สะท้อนจากโรงทานในสมัยพุทธกาลและตูปันสุขในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด 19 ซึ่งเป็นเรื่องที่ทุกสังคมขาดไม่ได้ การให้ การเสียสละ การบำเพ็ญประโยชน์ การช่วยเหลือกันเป็นการลดช่องว่างในสังคมระหว่างคนจนกับคนมี และช่วยลดทุกข์และปัญหาสังคมที่เกิดจากความยากไร้ ขัดสน ขาดแคลน และยังช่วยประสานจิตระหว่างผู้ให้กับผู้รับให้เกิดมิตรภาพที่ยิ่งใหญ่ รวมถึงการฝึกจิตมนุษย์ให้ลดความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความโลภที่เป็นสาเหตุของปัญหาที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่คนในสังคมอีกด้วย

3. แนวทางปฏิบัติต่อเรื่องนี้ คือ ทุกคนควรหันมาทบทวนการให้ การแบ่งปัน การเสียสละทั้งในแง่ของความหมาย หลักการ วิธีการ และเป้าหมายตามหลักพระพุทธศาสนา ให้ถูกต้อง โดยให้มองผ่านวิกฤติที่เกิดขึ้นในสังคม วิถีชีวิตของเราไปยังคนอื่น ๆ และลงมือเข้าไปช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ เท่าที่สามารถทำได้ หากทุกคนทำได้ดังกล่าวมาก็จะเป็นหลักประกันได้ว่า สังคมโลกจะเป็นสังคมแห่งความเอื้ออาทรที่อุดมด้วยน้ำใจ น่าอยู่อาศัย มีแต่ความสุข ความเจริญอย่างแท้จริงตามหลักปฏิรูปเทศในมงคลสูตร (ขุ.ขุ. (บาลี) 25/4/4)

จากสาระสำคัญที่เสนอมาทั้งหมดและข้อสรุปดังกล่าวหวังว่า บทความนี้จะให้ประโยชน์ในด้านองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้บ้างไม่มากนักน้อย อีกทั้งอาจเป็นแรงกระตุ้นให้ทุกคนหยิบน้ำใจต่อกันให้มากยิ่งขึ้นและรักษาไว้ให้เป็นต้นทุนทางสังคมอันทรงค่าต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พระพุทธโฆสาจารย์. (2522). *ธัมมปทฎฐกถาย ทูติโย ภาค* (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระสิริมงคลอาจารย์. (2524). *มงคลตถปิณียา ทูติโย ภาค*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: วิญญาน.
- _____. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2539). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: วิญญาน.
- วรรณ ประยุกต์วงศ์. (2550). *คู่มือพัฒนาจิตอาสาพนักงานในองค์กรธุรกิจสู่ความสุขในการทำงาน*. กรุงเทพฯ: เครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจและภาคประชาคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2553). *ตำนานเมืองเหนือ* (พิมพ์ครั้งที่ 4). นนทบุรี: ศรีปัญญา.
- AMRIN 34HD. (2563). *เด็กชายเพชรบูรณ์เก็บผักมาแลกขนมใน “ตู้ปันสุข”*. สืบค้น 10 มิถุนายน 2563, จาก <https://www.amarintv.com/news/detail/32047>.
- PPTV Online. (2563). *เปิดต้นฉบับ “ตู้ปันสุข” New Normal การแบ่งปันช่วงโควิด*. สืบค้น 28 พฤษภาคม 2563, จาก <https://www.pptvhd36.com/news/99/125238>